

از زبان فارسی چه می دانید؟

زبان شناسی

ناز یلا بهمنی

در شماره‌ی قبل خواندید که زبان‌ها دارای خانواده‌های گوناگونی هستند که به آن‌ها زبان‌های مادر می‌گویند و مهم‌ترین خانواده‌ی زبانی (مادر)، «هندواروپایی» است. این خانواده‌ی زبانی در سراسر سرزمین اروپا و قسمت پهناوری از آسیا، آمریکا و حتی اقیانوسیه و آفریقای جنوبی پراکنده است. بیش از صد زبان عضو این خانواده هستند. یعنی به‌عبارت دیگر، این مادر که به نام‌های متفاوتی چون «هندوژرمنی» و «آریایی» معروف است، بیش از صد فرزند دارد که با گذشت قرن‌ها از خانواده‌ی خود جدا و مستقل شده‌اند.

از این شماره به بعد قصد داریم شما را با این فرزندان آشنا کنیم. به طوری که در هر شماره یک زبان را معرفی می‌کنیم و تاریخچه و ویژگی‌های مهم برخی از این زبان‌ها را بیان خواهیم کرد. هدف ما آشنا کردن شما با این زبان‌های کارآمد و معروف است تا دانش زبانی شما ارتقا یابد و ریشه‌ی آن‌ها را در واژه‌های زبان فارسی، انگلیسی یا هر زبان دیگری که می‌دانید، بیابید.

عکس: اعظم لاریجانی

هندوایرانی

یکی از فرزندان خانواده‌ای که ذکر شد، شاخه‌ی زبانی مهمی به نام «هند و ایرانی» است. زبان‌های هندی و ایرانی بیش از سایر اعضای این خانواده به هم شباهت دارند. بنابراین وقتی می‌گوییم «هند و ایرانی»، بدین معنی است که این شاخه‌ی زبانی به دو شاخه‌ی اصلی «زبان هندی» و «زبان ایرانی» تقسیم می‌شود. این دو زبان با گذشت زمان و در اثر تحولات فراوان اجتماعی، فرهنگی و سیاسی به شاخه‌های گوناگونی تقسیم شده‌اند.

قدیمی‌ترین زبان‌های شاخه‌ی ایرانی، زبان فارسی باستان و زبان اوستایی است که در دوره‌ی ایران باستان (دوره‌ی هخامنشیان) رواج داشت و در آن زمان آیین زردشتی رایج بود. این زبان در نواحی جنوبی ایران (ایالت پارس = فارس) رایج بود و به همین علت به آن فارسی می‌گویند. پس از آن طی دوره‌های متفاوت تاریخی، فارسی باستان نیز تحت تأثیر تغییر و تحولات اجتماعی، فرهنگی، مذهبی و سیاسی قرار گرفت و به زبان «فارسی میانه» تبدیل شد.

فارسی میانه دنباله‌ی زبان فارسی باستان است

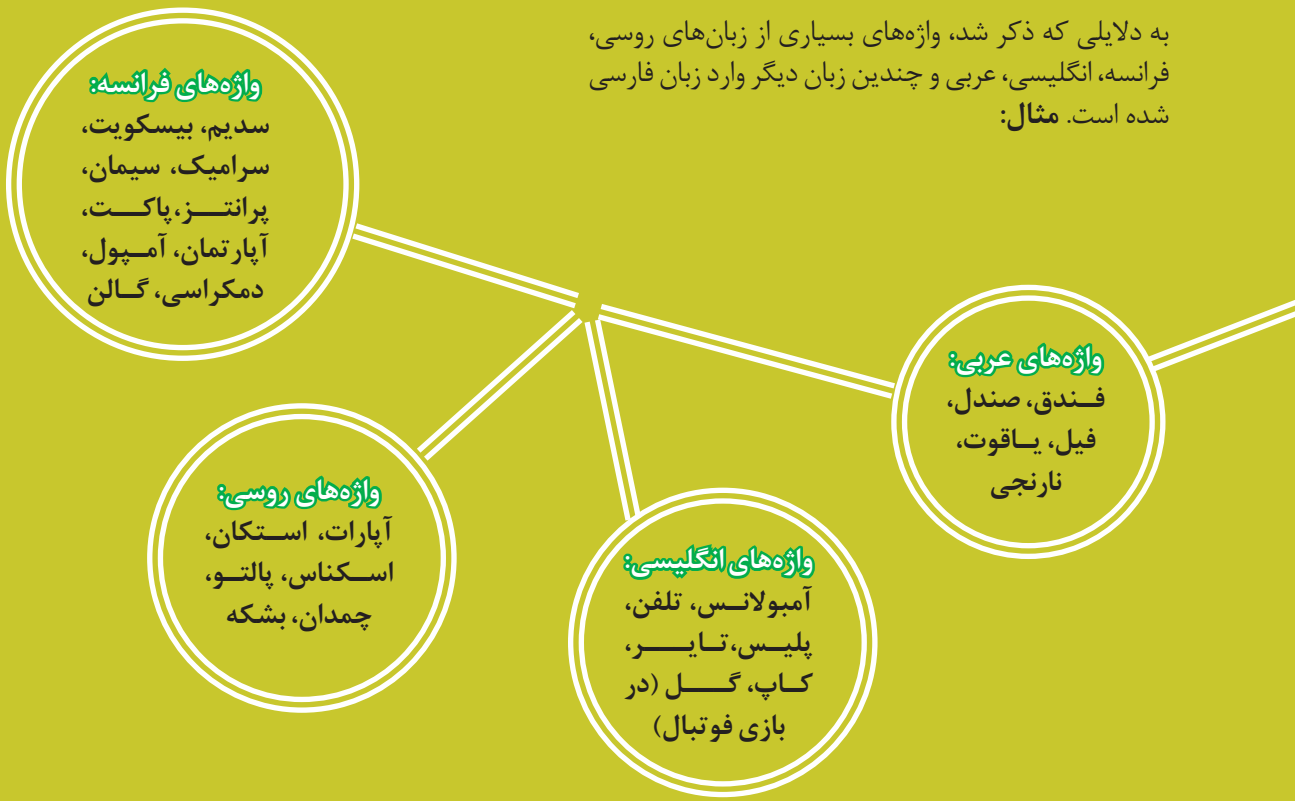
این زبان در دوره‌ی «ساسانی» زبان رسمی ایران بود که

به آن «پهلوی ساسانی» نیز می‌گفته‌اند. البته این پهلوی را با نام سلسله‌ی شاهنشاهی پهلوی، قبل از انقلاب اسلامی اشتباه نگیرید. سرانجام در سال ۳۱ هجری، پس از کشته شدن **یزدگرد سوم**، آخرین پادشاه ساسانی و سرنگونی این سلسله، ایران جزئی از سرزمین‌های اسلام شد و تا سال ۲۵۴ هجری زبان رسمی ایران، زبان عربی بود. اما پس از آن **یعقوب لیث صفاری** حاکم ایران شد و دولت مستقل «صفاری» را بنا گذاشت. او «فارسی دری» را زبان رسمی ایران اعلام کرد که تاکنون ادامه دارد.

زبان فارسی دری همین فارسی جدید امروز است که به مرور زمان کلمه «دری» از انتهای آن حذف شده است پس از نابودی دولت صفاری در سال ۲۶۱ منطقه‌ی وسیعی از جهان از قبیل هندوستان، اروپا، دریای آرال تا خلیج فارس به این زبان سخن می‌گفتند.

امروزه فارسی دری، زبان رسمی افغانستان، تاجیکستان و ایران است. تحولات تاریخی، فرهنگی، اجتماعی و سیاسی که باعث تغییرات و تحولات زبانی می‌شوند، زبان فارسی دری را نیز دستخوش تغییر کردند؛ تا جایی که تفاوت‌های فراوانی در فارسی رایج در این کشورها ایجاد شده است. هم‌چنین،

به دلایلی که ذکر شد، واژه‌های بسیاری از زبان‌های روسی، فرانسه، انگلیسی، عربی و چندین زبان دیگر وارد زبان فارسی شده است. مثال:

کتیبه‌ی **شاپور دوم** در طاق‌بستان، یکی از مهم‌ترین آثار دوره‌ی ساسانی است که به خط پهلوی نوشته شده است.

درباره‌ی خط جدید فارسی چه می‌دانید؟

همان‌طور که قبلاً گفتیم، زبان فارسی جدید (دری) از فارسی میانه و زبان فارسی میانه از زبان فارسی باستان گرفته شده و این شاخه‌ی زبانی از فرزندان زبان هند و اروپایی (مادر) است. اکنون می‌خواهیم بگوییم که خط فارسی جدید از خط عربی گرفته شده است. اما جالب است بدانید که زبان عربی جزو خانواده‌ی هند و اروپایی نیست، بلکه از خانواده‌ی سامی است که در شماره‌های آینده معرفی خواهد شد.

امروزه فرهنگستان زبان برای پاک‌سازی زبان فارسی و پاس‌داری از این زبان باستانی و ملی، تلاش بسیاری کرده و برای واژه‌های بیگانه‌ی وارد شده به زبان فارسی، معادل‌های مناسب یافته است که رفته رفته در میان مردم رایج می‌شوند.

برای مثال:

کامپیوتر=رایانه

کوپن=کالا برگ

فاکس=نمبر

ایمیل=رایانامه

وب سایت=تارنما

خط و الفبای فارسی

زبان فارسی تاکنون به الفباهای گوناگونی نوشته شده است. الفبای فارسی باستان که از سمت چپ به راست نوشته می‌شد، به «خط میخی» معروف است. بدین دلیل به آن خط میخی می‌گویند که حروف آن شبیه به میخ است. برخی از کتیبه‌های دوره‌ی هخامنشی به خط میخی نوشته شده‌اند.

مثال:

(A: Ā)

(U: U)

(i: i)

که امروزه در کتاب‌های درسی به عنوان مصوت‌های بلند (آ، او، ای) معرفی می‌شوند.

زبان فارسی میانه به الفبا و خط پهلوی و به طور پیوسته، از سمت راست به چپ نوشته می‌شده است. خط پهلوی در زمان اشکانیان توسط قومی که «پرتو» یا «پهلوی» خوانده می‌شدند، اقتباس شد؛ برای مثال: ره = ف، پ